

Сус Т.Й.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів,
Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника

Sus Taras

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

ПРОГРАМНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ В СИСТЕМІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ РЕГІОНУ

У статті розглянуто переваги та особливості програмного бюджетування. Розкрито сутність програмного бюджетування, яке використовує аналіз витрат і вигід задля прийняття рішення про розподіл фінансування та оцінює відповідність досягнутих результатів реалізації програм поставленій меті. Важливим елементом програмного бюджетування є фінансування заходів зі стимулювання впровадження інновацій як найбільш слабкої ланки програми інноваційного розвитку. Окреслено трирівневу структуру програмного бюджетування. Одним зі способів реалізації державної політики щодо підтримки інноваційного розвитку є участь у фінансуванні регіональних програм, які об'єднують зусилля суб'єктів інноваційної діяльності різних рівнів та різної галузевої приналежності. Запропоновано широко використовувати такий фінансовий інструмент, як бюджет участі, що стимулюватиме учасників інноваційного ланцюга співфінансувати інноваційну діяльність за визначеної частки державних бюджетних коштів.

Ключові слова: бюджет, програмне бюджетування, фінансування, інновації, аграрний сектор, регіон.

Постановка проблеми. Для забезпечення сталого розвитку регіонів в сучасних умовах ключову роль відіграють інновації та інноваційна діяльність, які здатні забезпечити безперервне оновлення технічної та технологічної бази аграрного виробництва, освоєння та випуск екологічно чистої продукції з використанням сучасних енергозберігаючих технологій, зростання продуктивності в рослинництві та тваринництві.

Інноваційна діяльність стає невід'ємним та необхідним елементом успішного розвитку аграрного сектору, причому завдання держави полягає в проведенні ефективної фінансової та інноваційної політики задля забезпечення його стабільного зростання. Комплекс питань, пов'язаних з якісним фінансовим забезпеченням інноваційних процесів, які вимагають системності та прогнозованості, можна вирішити на основі програмно-цільового підходу до регулювання потоку інвестицій, спрямованих на інноваційний розвиток. Саме на рівні регіону здійснюється реалізація пріоритетних напрямів інноваційного розвитку аграрного сектору через формування стратегій та програм, в межах яких повинні розроблятися ефективні фінансово-організаційні механізми забезпечення інноваційної діяльності.

Без системної державної підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору не тільки шляхом прийняття довготермінових державних та регіональних програм, але й шляхом їх належного фінансового забезпечення неможливо досягнути запланованих результатів та необхідного рівня конкурентоспроможності. Важливу роль у фінансовому забезпеченні інновацій-

ного розвитку аграрного сектору відіграє програмне бюджетування інноваційних програм, які реалізуються на мікро-, мезо- та макрорівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання бюджетного регулювання інноваційного розвитку розглядають М.І. Кульчицький, Н.Б. Демчишак, які обґрунтовують необхідність спрямування бюджетної політики на стимулювання інноваційної діяльності та конкретизують інструменти бюджетного регулювання [1]. П.О. Буряк акцентує увагу на важливості бюджетно-податкових механізмів стимулювання інноваційної діяльності [2]. Г.О. Андрощук розглядає економічний механізм стимулювання інновацій в сучасних економічних умовах [3]. Застосуванню нетрадиційних інструментів фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційних проектів в аграрному секторі присвячені наукові праці вітчизняних науковців, а саме роботи О.Є. Гудзя [4], М.Я. Дем'яненка [5], М.І. Кісіля [6], Ю.О. Лупенка, М.Ф. Кропивка [7], П.А. Стецюка [8], а також іноземних дослідників [9–11]. Вивченню та узагальненню проблем використання програмно-цільового підходу присвячена достатня кількість наукових розробок, зокрема глибиною та широтою охоплення досліджуваних проблем характеризуються наукові праці О.В. Крисального [12], П.І. Заруби [13], Н.Я. Якимчук [14].

Водночас недостатньо уваги приділяється розкриттю сутності та особливостей методу програмного бюджетування під час фінансування інноваційного розвитку аграрного сектору, що зумовило необхідність проведення подальших досліджень.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження особливостей програмного бюджетування інноваційної діяльності аграрного сектору в регіоні та його ролі в системі фінансового забезпечення інноваційної діяльності агропідприємств.

Виклад основного матеріалу. Фінансове планування витрат на цільові програми інноваційного розвитку має відповідати довготерміновому характеру їх реалізації та бути своєчасним і достатнім. Це передбачає, по-перше, використання під час планування та фінансування витрат на програми принципу бюджету зобов'язань та асигнувань, а по-друге, тісний зв'язок планування програм з використанням системи програмного бюджетування.

Програмне бюджетування використовує аналіз витрат і вигід задля прийняття рішення про розподіл фінансування та оцінює відповідність досягнутих результатів реалізації програм поставленій меті.

Систему програмного бюджетування, на нашу думку, доцільно розглядати на трьох рівнях, а саме національному, регіональному та рівні агропідприємства, як цілісну та взаємопов'язану. Ми виходимо з того, що кінцевим реципієнтом коштів на інноваційний розвиток є агропідприємство, на якому впроваджуються інновації. Принциповою відмінністю системи програмного бюджетування від звичайного бюджетного фінансування є мобілізація коштів усіх зацікавлених сторін в реалізації програм інноваційного розвитку аграрного сектору. Питома вага коштів, які надаються для реалізації програм інноваційного розвитку аграрного сектору з державного бюджету, має поступово зменшуватись, а в подальшому головним чином бути спрямованою на фінансування фундаментальних досліджень та підготовки кадрів для інноваційної діяльності, створення інноваційної інфраструктури, стимулювання інновацій та страхування ризиків.

Важливим елементом у програмному бюджетуванні є фінансування заходів зі стимулювання впровадження інновацій як найслабшої ланки програми інноваційного розвитку.

Виходячи з вищесказаного, можемо виділити низку переваг запропонованої системи програмного бюджетування:

1) забезпечення прозорості формування та використання коштів бюджету програми, що дає змогу оцінити результати, досягнуті під час її реалізації з використання фінансових ресурсів, спрямованих на їх одержання;

2) забезпечення прозорості формування й використання коштів бюджету програми, що дає змогу оцінити результати, досягнуті під час її реалізації з використання фінансових ресурсів, спрямованих на їх одержання;

3) концентрація фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках інноваційного розвитку аграрного сектору держави, регіонів, агропідприємств (програмне бюджетування здійснюється із залученням усіх зацікавлених сторін, зокрема знизу вгору, що дає змогу найбільш повно й ефективно вирішувати окремі, специфічні для регіону завдання інноваційного розвитку);

4) чітко визначена відповідальність за досягнення запланованих результатів, яка пов'язана з необхідністю призначення виконавця та співвиконавців, відповідальних на своєму рівні за реалізацію програми (однією з найбільш вагомих переваг концепції програмного бюджетування є так звана управлінська гнучкість, яка виникає в результаті делегування окремих повноважень на регіональний рівень);

5) підвищення ефективності діяльності всіх учасників програми, які здійснюють її співфінансування та зацікавлені в ефективному використанні коштів.

Основним інструментом програмно-цільового фінансування повинні стати програми (підпрограми) інноваційного розвитку АПК регіонів, які будуть відбиратись авторитетною комісією при Мінагропроді України на конкурсній основі та підтримуватись через співфінансування з державного бюджету. Одним зі способів реалізації державної політики щодо підтримки інноваційного розвитку є участь у фінансуванні регіональних програм, які об'єднують зусилля суб'єктів інноваційної діяльності різних рівнів та різної галузевої приналежності.

Метою реалізації регіональної інноваційної програми розвитку аграрної сфери є підвищення конкурентоздатності, екологічності та ефективності аграрного сектору, сталий розвиток сільських територій, збереження й підвищення рекреаційного потенціалу регіону, тому ефект реалізації програми може бути досягнутий тільки за умови збалансованості всіх напрямів інноваційно-інвестиційної діяльності, яка забезпечить структурну збалансованість соціально-економічного розвитку регіону. Соціально-економічні показники розвитку аграрного сектору та сільських територій регіону за такого підходу можна розглядати як індикатори ефективності інноваційної діяльності в аграрному секторі. Прогнозно-аналітичні дослідження цих індикаторів стануть основою прийняття рішень щодо фінансової підтримки інноваційного розвитку аграрного сектору регіону або зміни напрямів та пріоритетів формування інноваційно-інвестиційної політики.

Процес формування регіональної програми інноваційного розвитку аграрного сектору повинен передбачати сумісність інноваційних проектів, представлених суб'єктами інноваційної діяльності, з тими цілями, досягнення яких буде сприяти сталому соціально-економічному розвитку регіону. Важливою умовою є взаємодія з іншими суб'єктами інноваційної сфери, а саме науковими й освітніми закладами, аграрними підприємствами, зарубіжними партнерами, венчурними фондами. Важливою складовою інституціонального середовища інноваційного розвитку мають бути фінансові механізми, що забезпечують цей розвиток на регіональному та міжрегіональному рівнях, ключовим з яких має стати програмне бюджетування. Вони повинні сприяти своєчасному фінансуванню розвитку інноваційних систем, створенню та дифузії інновацій, зокрема фінансовій підтримці наукових та науководослідних і освітніх аграрних центрів, агротехнопарків, бізнес-інкубаторів.

В нових макроекономічних умовах завдання підвищення ефективності розподілу й використання дефіцитних фінансових ресурсів регіону для інноваційного розвитку аграрного сектору можуть бути досягнуті тільки на основі фінансових механізмів стимулювання кооперації суб'єктів господарювання в рамках кластерних формувань. Важливою умовою ефективності реалізації інноваційної політики за допомогою кластерів є узгодження в часі та просторі комплексу організаційних, економічних, екологічних та інституціональних заходів щодо реалізації завдань розвитку інтегрованої системи та фінансування кластерних ініціатив. У зв'язку з цим механізм фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору повинен передбачати широке використання програмно-цільового підходу та бюджетування під час розроблення регіонами інноваційної політики, яка включає формування ефективної системи фінансової підтримки процесів інтеграції бізнесу, наукових установ, кредитно-фінансових та інших організацій в рамках кластерів. Необхідно, щоби за використання в рамках регіональних кластерних стратегій методи, механізми та інструменти їх фінансової підтримки були наділені суттєвим інтеграційним потенціалом, що дало б змогу об'єднати агропідприємства, наукові установи, дослідні господарства, малий та середній бізнес в єдиний інноваційний простір регіону, який об'єднується та функціонує на основі спільного бюджету програми, кластеру. Другим не менш важливим інтеграційним аспектом є інфраструктура регіональної інноваційної системи, яка повинна забезпечити сприятливі умови для інноваційного розвитку регіону та інтеграційних процесів.

Головне завдання регіональної фінансової політики полягає у формуванні сприятливого інвестиційного клімату як для залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів, так і для мобілізації внутрішнього фінансового потенціалу регіону задля реалізації кластерних проектів інноваційного розвитку. До пріоритетних завдань інноваційного розвитку регіону слід віднести формування інструментально-методичної бази, яка враховує специфіку регіону, визначає регіональну стратегію інноваційного розвитку, обґрунтовує умови фінансового забезпечення створення інноваційних кластерів, дає змогу оцінити ефективність та результативність їх діяльності.

Ключову роль в механізмі фінансового забезпечення інноваційного розвитку відіграють прямі і опосередковані форми державного регулювання та фінансування інноваційної діяльності агропідприємств. Опосередковані методи (податкове, амортизаційне, грошово-кредитне та митне регулювання) широко використовуються в ринковій економіці. Податкова політика держави є одним з найбільш ефективних інструментів державного стимулювання інноваційного розвитку та передбачає прискорену амортизацію, податкові кредити, податкові канікули та пільги. Водночас вважаємо доцільним більш широко використовувати такий фінансовий інструмент, як бюджет участі,

що стимулюватиме учасників інноваційного ланцюга співфінансувати інноваційну діяльність за визначеної частки державних бюджетних коштів.

Необхідно розширити наявну практику початкового фінансування інноваційних проектів у формі субвенцій для фінансової підтримки створення й просування на ринок нових інноваційних продуктів з використанням різноманітних форм (бюджетні кредити, часткова компенсація відсоткової ставки по кредитах, лізинг). За бюджетного фінансування таких інноваційних проектів необхідною умовою є співфінансування проекту з позабюджетних джерел. Разом з наявними механізмами державної підтримки необхідно впроваджувати нові фінансові інструменти забезпечення інноваційного розвитку АПК. Найбільш прогресивним механізмом фінансової підтримки інноваційної діяльності агропідприємств є створення фонду підтримки інновацій в аграрному секторі. Сутність діяльності фонду полягає в тому, що регіональні відділення фонду не тільки здійснюють матеріальну підтримку розвитку реципієнтів під конкретні інноваційні проекти згідно зі встановленими правилами у вигляді надання фінансових ресурсів, але й здійснюють оплату витрат, пов'язаних з маркетингом інноваційної продукції, яка буде вироблятися згідно з проектом. Наповнення фонду може здійснюватися за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, певного відсотка коштів, які надходять до державного бюджету від експорту сільськогосподарської продукції.

При цьому кошти фонду повинні бути перехідними з року в рік, що дасть змогу уникнути недоліків бюджетного розподілу коштів через систему державного казначейства. Кошти фонду можуть надаватися на поворотній та безповоротній основі. Під час надання коштів на поворотній основі відсоткова ставка за користування коштами не повинна перевищувати рівень інфляції за період, на який надаються ці кошти, при цьому сплата відсотків здійснюється в кінці терміну повернення. Можливий варіант компенсації частини відсоткової ставки за одержані кошти з інших джерел, якщо впроваджені інновації мають вагомий соціальний, екологічний або економічний ефект для регіону. Також ці фонди можуть видавати гранти в розмірі до 3/4 від загальної вартості прикладних розробок. При цьому для одержання гранту необхідно взяти участь в конкурсі інноваційних проектів та пройти компетентний конкурсний відбір важливих для регіону проектів.

Модернізація інноваційної інфраструктури АПК, реалізація важливих проектів з інноваційного розвитку аграрного сектору, зокрема щодо виробництва сучасних сільськогосподарських машин, можливі тільки із залученням вітчизняного та іноземного капіталу на базі державно-приватного партнерства. Такий підхід до фінансового забезпечення цільових програм є особливо важливим в умовах дефіциту бюджетних коштів. Державно-приватне партнерство може стати ефективним механізмом залучення довгострокових інвестицій, спрямованих на реалізацію важливих, але вартісних інноваційних про-

ектів. Програмно-цільовий підхід нами розглядається не тільки з позиції реалізації цільових програм за рахунок бюджетних коштів, але й щодо формування бюджету цільової програми шляхом залучення різних фінансових джерел, зокрема приватного бізнесу, зарубіжних інвесторів, бізнес-ангелів, венчурних фондів.

Це дасть змогу:

- збільшити обсяги фінансування інноваційних програм;
- державі нести фінансові зобов'язання стосовно свого внеску коштів з бюджету;
- програмі буде незалежною від політичної кон'юнктури;
- ефективно контролювати використання коштів;
- зробити ймовірність досягнення запланованих результатів надзвичайно високою;

- підвищити якість складання та фінансування програм;
- сприяти зацікавленості сторін у впровадженні інновацій та одержанні доходів.

Висновки. Програмне бюджетування у фінансуванні інноваційного розвитку аграрного сектору має передбачати розвиток партнерських фінансових відносин між бізнесом та державою, створення додаткових стимулів для бізнесу щодо його інноваційного розвитку та співфінансування аграріями наукової та впроваджувальної діяльності. Формування бюджету участі дасть змогу підвищити відповідальність та зацікавленість учасників регіональних програм інноваційного розвитку в її реалізації, а державі – зменшити бюджетні витрати й спрямувати кошти на розвиток інноваційної інфраструктури, страхування ризиків інноваційної діяльності, здешевлення кредитних ресурсів.

Список літератури:

1. Кульчицький М.І., Демчишак Н.Б. Бюджетне регулювання інноваційної діяльності в умовах модернізації національної економіки. *Регіональна економіка*. 2015. № 1(75). С. 115–122.
2. Буряк П.О. Бюджетно-податкові механізми стимулювання інноваційної діяльності в сучасних умовах. *Економічні науки. Серія: Облік і фінанси*. 2012. Вип. 9(33). Ч. 4. С. 74–84.
3. Андрощук Г.О. Економічний механізм стимулювання інновацій. *Проблеми науки*. 2000. № 1. С. 24–30.
4. Гудзь О.Є. Кредитування сільськогосподарських товаровиробників під заставу земель сільськогосподарського призначення. *Економіка АПК*. 2007. № 1. С. 84–88.
5. Дем'яненко М.Я. Фінансові проблеми формування і розвитку аграрного ринку. *Економіка АПК*. 2007. № 5. С. 4–18.
6. Кісіль М.І. Стратегічні напрями інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства. *Економіка АПК*. 2012. № 9. С. 36–39.
7. Лупенко Ю.О., Кропивко М.Ф. Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності. *Економіка АПК*. 2013. № 7. С. 5–21.
8. Стецюк П.А., Гудзь О.Є. Фінансові проблеми розвитку аграрного виробництва. *Економіка АПК*. 2012. № 4. С. 73–78.
9. Beecham K., Shorten M. Get green of get left behind. *Financial Mail*. 1993. № 110.
10. Gitman L.G., Joehnk M.D. Fundaments of investing. Cambridge, MA : MJT Press, 1997. 1025 p.
11. Lord W.A. Household Dynamics. *Economic Growth and Policy Oxford University Press*. 2002. 378 p.
12. Крисальний О.В. Організаційно-економічні особливості інноваційної діяльності. *Економіка АПК*. 2005. № 8. С. 10–13.
13. Заруба П.І. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі: здобутки і перспективи. *Фінансове право у XXI сторіччі: здобутки та перспективи*: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Алерта, 2011. С. 98–101.
14. Якимчук Н.Я. Розпорядники бюджетних коштів: система та правовий статус : монографія. Чернівці : вид-во ЧНУ, 2009. 647 с.

ПРОГРАМНОЕ БЮДЖЕТИРОВАНИЕ В СИСТЕМЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА РЕГИОНА

В статье рассмотрены преимущества и особенности программного бюджетирования. Раскрыта сущность программного бюджетирования, которое использует анализ расходов и выгод с целью принятия решения о распределении финансирования и оценивает соответствие достигнутых результатов реализации программ поставленной цели. Важным элементом программного бюджетирования является финансирование мероприятий по стимулированию внедрения инноваций как наиболее слабого звена программы инновационного развития. Определена трехуровневая структура программного бюджетирования. Одним из способов реализации государственной политики касательно поддержки инновационного развития является участие в финансировании региональных программ, объединяющих усилия субъектов инновационной деятельности различных уровней и различной отраслевой принадлежности. Предложено широко использовать такой финансовый инструмент, как бюджет участия, который стимулирует участников инновационной цепи софинансировать инновационную деятельность при определенной доли государственных бюджетных средств.

Ключевые слова: бюджет, программное бюджетирование, финансирование, инновации, аграрный сектор, регион.

PROGRAM BUDGETING IN THE SYSTEM OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE REGION

The advantages and features of program budgeting are considered. The essence of program budgeting, which uses cost-benefit analysis for the purpose of making a decision on the distribution of funding, is assessed and the conformity of the achieved results of program realization with the set goal is revealed. An important element in program budgeting is the financing of measures to stimulate the introduction of innovation as the weakest link in the program of innovation development. Three-level structure of program budgeting is outlined. One of the ways of realization state policy in the field of innovation development support is participation in the financing of regional programs, which combine efforts of subjects of innovation activities of different levels and various branch affiliations. In the new macroeconomic conditions, the task of increasing the efficiency of distribution and use of scarce financial resources of the region for innovative development of the agrarian sector can be achieved only on the basis of financial mechanisms for stimulating the cooperation of business entities within the cluster formations. Program budgeting in financing innovative development of the agrarian sector should provide for the development of partner financial relations between the business and the state. It is proposed to widely use such a financial instrument as a participatory budget, which will stimulate the participants of the innovation chain to co-finance innovation activities for a certain share of state budget funds. It is necessary to expand the existing practice of initial funding of innovative projects in the form of subventions to financially support the creation and promotion of new innovative products on the market, using various forms (budget loans, partial compensation of interest rates on loans, leasing). The program-targeted approach we consider not only from the standpoint implementation of the targeted programs at the expense of budget funds, and we focus on the formation of the budget of the target program by attracting various financial sources, in particular, and private business, foreign investors, business angels, venture funds.

Key words: budget, program budgeting, financing, innovation, agrarian sector, region.